

Jedan postmodernistički prikaz kulturne povijesti Bunjevaca

Hrvoje Vojnić Hajduk*

Sažetak

*U radnji se detaljno prikazuje i kritički procjenjuje studija mladog njemačkog slaviste Martina Henzelmana *Die Bunjewatzen. Ein kurzer Überblick über eine ethnische Minderheit in Serbien und die Herausbildung ihrer Mikroliteratursprache*, objavljena 2016. godine u Leipzigu. Autor je nastojao ukazati na temeljne nedostatke, najveće previde i glavne pogreške sadržane u ovoj knjizi, u kojoj se, vidjet će se, neuspješno osporava pripadnost Bunjevaca hrvatskome narodu.*

Ključne riječi: Martin Henzelmann, Bunjevci, Hrvati

Prošle godine mladi slavist dr. sc. Martin Henzelmann (rođ. 1987.) s Instituta za slavistiku u Dresdenu izdao je knjigu o Bunjercima: *Die Bunjewatzen. Ein kurzer Überblick über eine ethnische Minderheit in Serbien und die Herausbildung ihrer Mikroliteratursprache* (Biblion Media, Leipzig 2016.). Ona se sastoji od osam poglavlja: 0. „Vorbemerkung“ (hr. Uvodne napomene), 1. „Historischer Abriss“ (hr. Povijesni pregled), 2. „Das Bunjewatzische: Eine slavische Mikroliteratursprache“ (hr. Bunjevački: Jedan slavenski književni mikrojezik), 3. „Schlussbemerkung und Ausblick“ (hr. Zaključne napomene i perspektiva), 4. „Rezime na srpskom jeziku“, 5. „English Summary“ (hr. Sažetak na engleskom), 6. „Literatur“ (hr. Literatura), 7. „Anhang“ (hr. Dodatak). Drugo poglavlje sastoji se od niza potpoglavlja: 2.1. „Grundproblematik“ (hr. Osnovna problematika), 2.2. „Das Bunjewatzische in der Mikroliteratursprachenforschung und seine Klassifikation“ (hr. Bunjevački kao tema proučavanja književnog mikrojezika i njegova klasifikacija), 2.3. „Systemlinguistische Aspekte und grundsätzliche Merkmale der Ikavica“ (hr. Aspekti sustavne lingvistike i osnovne značajke ikavice), 2.4. „Die ikavisch-šćakavishe Gruppe“ (hr. Ikavsko-šćakavska skupina), 2.5. „Grundlegende Problemstellungen bei der Klassifikation“ (hr. Osnovne problemske postavke kod klasifikacije), 2.6. „Auf dem Weg zur Mikroliteratursprache“ (hr. Na putu ka književnom mikrojeziku): a. „Erste Textdokumente und die Bedeutung des Budapestener Universitätsverlags“ (hr. Prvi tekstualni dokumenti i značaj Naklade Budimpeštanskog sveučilišta), b. „Eine Beschwerde an

---

* prof. povijesti, Subotica

den Papst“ (*hr.* Jedna pritužba papi), c. „Erste Texte entstehen (ab 1745)“ (*hr.* Pojava prvih tekstova od 1745.), d. „Periodika und Publikationen“ (*hr.* Periodika i publikacije), e. „Literatur und Sprachdokumentationen“ (*hr.* Literatura i jezične dokumentacije), f. „Lehr- und Lesebücher“ (*hr.* Udžbenici i čitanke), g. „Aktive Ausgestaltung der Sprachpflege“ (*hr.* Aktivni razvitak jezične kultivacije).

U poglavlju *Uvodne napomene* autor upozna je čitatelja s osnovnim podacima o Bunjevcima. Piše da između Sombora i Subotice ima sela u kojima Bunjevci žive „u miroljubivoj koegzistenciji s brojnim drugim narodnostima, prije svega Mađarima, Srbima i Hrvatima“. Čak i netko tko nije opterećen sukobom na relaciji bunjevački Hrvati – deklarirani Bunjevci uvidjet će koliko je ova rečenica suvišna. U usporedbi s nekim dijelovima Bliskog Istoka (Sirija, Jemen i dr.), Sjevernobački i Zapadnobački upravni okruzi odista djeluju kao mirna područja, ali to je suvišno isticati, osim ako autor nije imao na umu zajedničko iskustvo Srba, Hrvata i Muslimana u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1991. do 1995. godine. Je li autor htio reći da navedene „narodnosti“ mogu biti u drukčijim odnosima, osim u onima u kojima ih je zatekao tijekom svog kratkog boravka s početka 2015. godine? Istina je da od sukoba Srba, Hrvata i Bošnjaka nije prošlo mnogo, ali to ni u kom slučaju ne znači da oni danas ne mogu živjeti „u miroljubivoj koegzistenciji“, kao npr. Pfalčani i Bavarci, koji su tijekom Tridesetogodišnjega rata (1618. – 1648.) ratovali jedni protiv drugih gotovo do istrebljenja.

Budući da nas je tako upoznao s Bunjevcima i pokazao nam u kojim uvjetima žive, autor nam otkriva što su mu ciljevi rada: „Ključno pitanje pri tom nije da li se u ovom slučaju radi o posebnom jeziku ili o dijalektu, nego da li se u svjetlu aktualnog istraživanja može razmatrati kao slavenski mikrojezik i koji su argumenti s tim u vezi ključni“ (str. 9-10). Na kraju napominje da je njegova studija „rezultat istraživačkog boravka u Subotici u Srbiji s početka 2015. godine, brojnih terenskih radova i proučavanja literature“. Zahvaljuje „na suradnji, stalnoj susretljivosti i brojnim poticajima“ predsjedniku Bunjevačke matice Ivanu Sedlaku, predsjednici Nacionalnog savjeta bunjevačke manjine Suzani Kujundžić Ostojić, brojnim suradnicima spomenutih institucija, knjižničaru Zavičajnog odjela Gradske knjižnice Subotice Miletu Tasiću i knjižničarki Gradskog muzeja Subotice Nevenki Bašić Palković i drugima. Iz toga najbolje vidimo kuda se kretao tijekom svog istraživačkog boravka u Subotici i odakle je crpio građu za svoju studiju. Interesantno je da se nigdje ne spominje dr. sc. Rita Fleis, koja također radi u Zavičajnom odjelu Gradske knjižnice i, prema mojim saznanjima,¹ zna njemački jezik. Kako jedan Nijemac može biti neimpressioniran jednom takvom osobom?

U poglavlju *Povijesni pregled: Tko su Bunjevci?* autor nastoji ukratko prikazati povijest Bunjevaca od njihova prva spomena u izvorima do današnjih dana. U usporedbi s drugim poglavljem, ono je kratko. Proteže se na svega 15 stranica (str. 11-26). Međutim, ono je bitno ne toliko za razumijevanje kulturne povijesti Bunjevaca, o kojoj su, uzgred budi rečeno, pisali prije njega Matija Evetović, Ante Sekulić i

¹ Tu informaciju mi je prenijela Najda Nimčević, učenica Srednje medicinske škole u Subotici, kojoj je Fleisova držala privatne sate njemačkoga jezika.

dr., ili ciljeva autorova rada, koliko za stvaranje opće predstave o tomu koliko je autor kompetentan baviti se proučavanjem Bunjevaca (*njem.* Bunjewatzenforschung). Upućen čitatelj iznenadit će se kada vidi koliko je puno pogrešaka stalo na tako malo mjesta. Autor praktično pravi pogrešku za pogreškom. To je toliko očito da ne može proći bez odgovarajuće (negativne) reakcije kod upućenih čitatelja. Prema tome, gnjev koji osjeća onaj tko izdrži pročitati ovih 15 stranica prepunih pogrešaka više je nego opravdan! Upravo me to potiče na pisanje ovog duljeg prikaza.

Autor nije imao namjeru obraditi sve Bunjevce u povijesnom pregledu. To je stavio odmah do znanja, očekujući valjda, razumijevanje od strane onih koji ovdje neće biti obrađeni: „Bunjevci uglavnom žive u trima državama koje se među sobom graniče. U Hrvatskoj njihovo je područje koncentrirano u Dalmatinskoj Zagori, području oko Senja i Slavoniji. U Mađarskoj i Srbiji žive u Bačkoj, gdje se nalaze najznačajniji gradovi s bunjevačkim stanovništvom Subotica i Sombor na srpskoj, odnosno Baja, Bajaszentistván, Vaskut, Gara, Gornji Sveti Ivan (*mađ.* Felsőszentiván), Kelebija i druga na mađarskoj strani. U selima u bližoj okolici ovih gradova također je nastanjen jedan dio ove skupine“ (str. 11). Uvidjevši da je nemoguće obraditi sve ove skupine rasute po širokom prostoru i koje dijele državne granice, autor je uzeo prikazati „bunjevačku manjinu“ koja živi u Srbiji i to u Subotici i prigradskim mjestima. Zašto se u prikazu više fokusirao na to područje, objasnio je u sljedećoj rečenici: „Ona je ne samo kulturni centar, nego istodobno i grad, u kojem danas živi većina pripadnika ove etničke skupine“ (str. 11). Impresioniran „vitalnošću“ Bunjevaca i ka gradskom i seoskom načinu života, zaključuje: „Oni se stoga dosta razlikuju od ostalih malih etničkih i nacionalnih manjina na Balkanskom poluotoku, koji čestokratno žive na selu“ (str. 11). Da je zašao u neke manje impresivne dijelove Subotice, uvjerio bi se da se ona u ponečem ne razlikuje od prigradskih mjesta. To se osobito odnosi na njene rubne dijelove kao što su Mali Bajmok, Radanovac i dr. Nisu bez osnove ocjene da je Subotica „jedno veliko selo“.

Proučivši svu dostupnu mu literaturu, autor je stekao dojam da se ne može sa sigurnošću reći jesu li Bunjevci u XVII. stoljeću već uvelike stanovali u Bačkoj (str. 14). Čak mu ni teza o najmanje tri velika migracijska vala koju je pronašao kod Roberta Skenderovića nije pomogla razriješiti tu nedoumicu. On prihvaća da se na temelju „dokumenta iz Kalačke nadbiskupije u Ugarskoj“ njihova najranija prisutnost u ovoj regiji može datirati u 1622. godinu. Logičnije bi bilo pretpostaviti da su Bunjevci u to vrijeme već uvelike ovdje stanovali, čim je jedna župa na prostoru Kalačke nadbiskupije nazvana po njima. Dakle, do doseljenja u Bačku moglo je doći prije 1622. godine. To je moglo biti još u XVI. stoljeću. Uostalom, i sam je bio nadomak tom zaključku. Iz rada Roberta Skenderovića saznao je „da postoje dokazi za to da se ove seobe nisu slučajno dogodile, nego da se Osmanlije štoviše mogu smatrati njihovim organizatorima“ i da se stoga „u početku radilo o unutarnjoj migraciji, jer su Turci u XVII. stoljeću imali pod svojom vlašću ovo područje i stoga imali veliki interes za njegovim ponovnim naseljavanjem“ (str. 14-15).

Očito nije pronašao ništa interesantno u monografiji *Войводина I* (1939.), koju mu je Nevenka Bašić Palković morala pokazati. Iz nje je mogao saznati da je u srp-

skom samostanu Grabovac (nadomak Budimpešte) pod godinom 1593. zabilježeno sljedeće: „Po vzetii agarenskim (turskim) rodom ugarske zemlji, jegda car turski Sulejman pobjedi kralja mažarskoga Lauša i popljeni i porobi zemlju mažarsku, togda Turci obladahu mnogimi stranami, a najpače rodom našim srbskim, jako v Srbii, Bosni, Šlaponii i Dalmatii. Otnjudu že(otuda) pridoša mnozi Hristiani naši, Srbliji, v siju zemlju mažarsku – posljedujušte Turkom, svojim spajiham, po zapovjedi obladajuštago togda turskago cara, i naplniše do samoga Janoka (Đura) varoši i sela, i seljenija svoja stvoriše“.² Eto mu dokaza da su i turske vlasti provodile kolonizaciju opustjelih krajeva Ugarske. Inače, gore spomenuti dokument iz 1622. godine putem kojega doznajemo za župu *Bunjevci*, možda je podrijetlom s prostora Kalačke nadbiskupije, ali ga ne treba tražiti tamo nego u Vatikanskom arhivu u Rimu. To autor, koji nije povjesničar i komu izvori očito služe kao ukras, nije našao za shodno spomenuti. I sam slabo obaviješten upućuje još manje obaviještene čitatelje na pogrešni trag.

Tek što je izašao iz jednog za njega tamnog vilajeta ulazi u drugi: „U jednom dokumentu iz 1687. godine prikazano je kako su katolički Raci Dujam Marković i Juro Vidaković od Bečkog dvora tražili smještaj za 5000 svojih ljudi na u međuvremenu razoreno područje“. Ja razumijem da autoru nije bio cilj detaljno se baviti povijesnim vrelima (*njem.* Quellenforschung), ali s obzirom na to da je ovdje riječ o njemačkom dokumentu, točnije o nizu dokumenata registriranih u ulaznom (expedit) i izlaznom (register) protokolu Ratnog vijeća u Beču, kao netko kome je spomenuti grad u svakom slučaju bliži (i geografski i jezično) nego nama, mogao nam je nešto više o njima reći. Nažalost, on je izabrao, uvjetno rečeno, lakši i jeftiniji put. Umjesto rada u Državnom arhivu u Beču, koji bi sigurno urodio nekim za nas dragocjenim novim saznanjem, zadovoljio se rezultatima ranijih istraživanja koja sežu u drugu polovicu XIX. stoljeća! Ponavljam „uvjetno rečeno lak i jeftiniji put“, jer ima nečeg ironičnog u tome što je prevalio put čak iz Dresdena u Suboticu zarad informacije koju je iz prve ruke mogao dobiti u Beču.

Zanimljivo je da u ovom odjeljku nije obrađena povijest Bunjevaca u XVIII. stoljeću, iako je ono bogatije izvorima od prethodnog. Samo za razdoblje od 1743. do 1773. Povijesni arhiv Subotica sadrži preko 500 dokumenata pisanih dijalektom mjesnog bunjevačkog pučanstva. Riječ je o fondu „Magistrat povlašćene kraljevsko-komorske varoši Sent Marija“, čiji je inventar dostupan na uvid široj javnosti (F261).³ Ne uspjevši nam osvijetliti XVIII. stoljeće, pisac prelazi sa svojom slabom svjetiljkom na XIX. stoljeće obilježeno usponom nacionalizama širom Europe. Istina, u daljnjem izlaganju osvrće se na jedan dokument iz 1702. godine koji se odnosi na sastav stanovništva Subotice, ali osim napomene da su ovdje Bunjevci zavedeni kao posebna kategorija (što u kasnijem razdoblju neće biti slučaj), ništa nam više ne

² *Войводина: Од најстаријих времена до велике сеобе I*, Нови Сад [1939] 2008, 387.

³ <http://suarhiv.co.rs/set/delatnost/naucno-informativna-sredstva/analiticki-inventari> (pristup: 12. lipnja 2017.).

govori o njemu. Očito nije bio sposoban izvući ovaj podatak iz konteksta demografskog razvitka Subotice i smjestiti ga u drugi, gdje bi bili uzeti u obzir i ostali suvremeni izvori. Drugim riječima, autor kao da ne umije samostalno pisati o kulturnoj povijesti Bunjevaca. Njegovo izlaganje potpuno ovisi o izlaganju radova različite tematike (migracije, duhovni i kulturni život, demografija Subotice itd.) koje rabi. Rezultat toga su labavo povezane rečenice i pasusi. Očito mentor nije stigao pregledati rukopis prije njegova tiskanja. Da mu je pokazao članak „Mađarizacija i preporod Bunjevaca“ Vase Stajića objavljen u *Glasniku istoriskog društva u Novom Sadu* 1935., vjerojatno bi umio bolje povezati niz svjedočanstava u jednu povijest koja objašnjava uzroke i posljedice (*njem.* „zu einer Ursache und Wirkung darlegenden Erzählung“) povijesnih događaja.

Razdoblje XVIII. stoljeća autor je opisao u jednoj polurečenici: „Nakon što su se Bunjevci potpuno upoznali s modernim društvenim strukturama, počevši od početka XIX. stoljeća prisvajaju ih u različitim vidovima Mađari, Hrvati i Srbi“ (str. 15). Nažalost, mi iz ovoga nećemo doznati kako je došlo do uklapanja Bunjevaca u suvremene europske tokove niti, vidjet ćemo poslije, kako je Hrvatima palo na um „svojatati“ naivne Bunjevce. Poslije ovakve rečenice iz koje se nazire osuda različitim vidovima prisvajanja, logično je očekivati detaljni opis kulturno-prosvjetne djelatnosti Mađara, Hrvata i Srba među Bunjevcima, iz kojeg bismo vidjeli tko se i koliko ogriješio o ljudska prava. Protivno očekivanju, autor prenosi da je Bunjevcima napredne ideje iz Zagreba donio nitko drugi do sam Bunjevac - Ivan Antunović: „Kao posljedica toga, pritisak na njih porastao je najprije s mađarske strane, što je s druge strane izazvalo otpor i protureakciju među stanovništvom, tako da se počelo sa stvaranjem spisa na ikavskom dijalektu. Kasnije je došlo u Hrvatskoj do entuzijazma za iliristvom. Podrška za to stigla je najprije iz Zagreba, prije svega od biskupa Ivana Antunovića.“ Da autor ovdje nije pomiješao Ljudevita Gaja, Ivana Antunovića i Josipa Strossmayera? Iako priznaje da su Hrvati bliži i prirodniji Bunjevcima, autor u tome ipak nalazi nešto neuobičajeno: „Pritom je interesantno da su Hrvati intelektualci usprkos geografskoj udaljenosti imali znatno veći utjecaj na bunjevačko stanovništvo nego Srbi iz njihova neposrednog susjedstva“ (str 15). Podsjetimo samo na to da je i među Nijemcima bilo onih koji su u geografskom i jezičnom smislu udaljenijim Francuzima vidjeli bolji uzor od Austrijanaca. Gospodarski i kulturni razvoj Pruske, njemačkog Pijemonta, bio bi drukčiji bez francuskih hugenota.

U revolucionarne godine 1848. i 1849. pisac nije mnogo ulazio. Samo je konstatirao da su veoma značajne za razvoj nacionalne svijesti kod Bunjevaca: „Sredinom XIX. stoljeća trajno se mijenja nacionalni razvoj Bunjevaca. Dok je Vojvodina do 1848. pripadala Ugarskoj, između 1849. i 1860. postojalo je Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat – krunska zemlja koja je pripadala Austrijskom carstvu. U ovom okviru Bunjevci prvi put dolaze u dodir s jednom nacionalnom državom u razvoju“ (str. 15). Autor se ovdje poziva na Aleksandra Raiča koji niti je povjesničar, niti je u pravu. U ocjenjivanju uloge Bunjevaca u događajima tijekom revolucije i nakon nje bliži je istini Fedor Nikić, profesor Pravnog fakulteta u Subotici u razdoblju izme-

đu dvaju ratova.⁴ On je zaključio da Bunjevci u ovo vrijeme nisu pokazali razvijenu nacionalnu svijest. Nažalost, autoru nitko nije ukazao na ovaj podatak. Inače, za Vojvodstvo Srbije i Tamiški Banat važi da je bilo sve samo ne srpsko. Tek što su se oslobodili mađarizacije, Srbi su se suočili s ništa manje opasnom Bachovom germanizacijom. Prema tome, niti je Vojvodstvo imalo atribute jedne nacionalne države, niti su Bunjevci u njoj mogli iskusiti nešto novo.⁵

U prikazu kulturne povijesti Bunjevaca nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. do 1914. godine, autor se poziva na Antu Sekulića za kojega kaže da je „jedan od najznačajnijih eksperata u području istraživanja Bunjevaca“, a u manjoj mjeri i na Roberta Skenderovića i Stjepana Balatinca (str. 15-16). Izdvaja najznačajnije značajke, osobe i događaje epohe: mađarizaciju i otpor prema njoj, kulturni razvitak skopčan s poljoprivrednom tradicijom, interesiranje za političke partije, oblikovanje građanstva, osnivanje udruga građana, biskupa Ivana Antunovića i Ambrozija Šarčevića (ovu dvojicu dovodi u vezu „s razvitkom jedne neovisne pismene kulture“), osnivanje Pučke kasine i s tim u vezi organiziranje velikog skupa pod imenom Veliko prelo (1878.), ustanovljenje bunjevačke himne (*Kolo igra* Nikole Kujundžića), pokretanje i izdavanje listova na bunjevačkom (*Subotičke novine*, *Neven* i *Naše novine*), osnivanje bunjevačke stranke pod imenom Samostalna bunjevačka stranka itd. (str. 16). Prenosi da je u Bunjevaca „bilo gradskog pučanstva, koje je imalo određeni imetak, ali i bezemljaša, o kojima je do sada relativno malo pisano“. Izdvaja rad na polju kao jedan od najznačajnijih izvora prinosa, te zaključuje: „Otuda je i gazdinstvo, koje se zove *salaš*, karakteristični bunjevački simbol“. Kao razlog zašto Bunjevci „dugo vremena nisu mogli računati na adekvatnu suradnju s političkim strujama i partijama“ navodi to što nisu imali vlastitu historiografiju, niti je ikada razriješena etimologija njihova etnonima (str. 16).

Prilike u Bunjevaca tijekom Prvog svjetskog rata autor nije prikazao, iako su one značajne za razumijevanje kasnijih događaja. Mjesto toga, vraća se nekoliko stoljeća unatrag, u vrijeme kada Bunjevce zatičemo u Bačkoj. Razložbu započinje tvrdnjom: „Razvidno je u slučaju Bunjevaca da se prije izbijanja Prvog svjetskog rata radi o jednoj marginalnoj skupini“. Prema Dudenu, *Randgruppe* znači „skupina ljudi, koji su u jedno društvo samo nepotpuno integrirani“.⁶ Ako pritom imamo na umu da je autor na stranici 15 napisao da su se tijekom XVIII. stoljeća Bunjevci „potpuno upoznali s modernim društvenim strukturama“, uvidjet ćemo koliko su njegovi zaključci kontradiktorni pa (usudio bih se reći) i bizarni. Možda je autor pod *Randgruppe* mislio na *Randkultur*. Međutim, Bunjevci nisu ni „marginalna kultura“. Bliža istini bila bi definicija da su Bunjevci jedna izolirana južnoslavenska skupina katoličke vjeroispovijesti kod koje se hrvatski identitet razvio mnogo docnije nego

⁴ Федор Никић, *Бачки Буњевци и Српска Војводина 1860. Према документима бечке Државне Архиве*, Радови (1919–1929) I, Београд 1981, 109–112.

⁵ О томе види поближе: Василије Крстић, „Срби у Угарској од слома Револуције до Нагодбе 1849–1867“, *Историја српског народа* V/2, Београд 1981, 109–150.

⁶ <http://www.duden.de/rechtschreibung/Randgruppe> (pristupano: 9. ožujka 2017.).

kod ostalih sličnih skupina i to usporedo s lokalnim identitetom. Neki Bunjevci uspijevaju uskladiti u sebi dva identiteta, a neki ih nalaze međusobno isključivim. Otuda današnja podjela na bunjevačke Hrvate i deklarirane Bunjevce koji niječu hrvatstvo. Autor to, naravno, nije mogao znati, jer je surađivao samo s jednom skupinom Bunjevaca (drugom). Nažalost, čak ni oni mu nisu mogli pomoći shvatiti neke stvari, pa se u nedostatku druge konsultirao s hrvatskom literaturom (Vujić i Bara); neki će reći da je ona pristrana, ali je neosporno da je odmakla daleko u onome što autor zove „Bunjewatzenforschung“.

Autor ne vidi ništa sporno u tomu što su krajem XVII. stoljeća Bunjevci „uvršćavani u podgrupu Srba“. Štoviše, dodaje da „u Austriji nalazimo dokaze za to da su oni zavodeni kao katolički Rašani - tj. kao Srbi“. Međutim, kada je riječ o kasnijem razdoblju, kada su Bunjevci zavodeni drukčije, piše: „Kasnije pak nastala je zbrka u pogledu nacionalne pripadnosti, jer su u Ugarskoj svi naseljenici, koji su se između XIII. i XVII. stoljeća doselili u Bačku, nazivani Dalmatincima, Hrvatima, Bunjevcima ili Ilirima“ (str. 17). Dakle, njega očito buni to što Bunjevci nisu (p)ostali podskupinom Srba. Buni ga izgleda i ovo: „Osamdesetih godina XIX. stoljeća da se primijetiti da je ova skupina (tj. Bunjevci) prihvatila hrvatsku svijest, ali su u jednakoj mjeri bile uobičajene i etničke kombinacije“ (str. 17). On kao da ne poznaje povijest svog naroda, koji se u izvorima pored zajedničkog imena (*njem.* Deutscher) javlja i pod raznim drugim oblasnim imenima. Poslije navođenja izvotka iz literature, zaključuje: „Imajući u vidu sve to, može se objasniti zašto ima malo pouzdanih popisa i statistika o Bunjevcima prije 1914. godine“ (str. 17). Zatim prelazi na demografski razvoj Subotice, o kojemu je već bilo riječi. Ovdje se, među ostalim, poziva na jedan rad Pajice Bašića.

Čini se da je razdoblje nakon Prvoga svjetskog rata na prvi pogled prikazano cjelovitije nego druga razdoblja u povijesti Bunjevaca u Bačkoj. Nažalost, i ono je puno „falinki“ i faktografskih pogrešaka. To je očito već na samom početku izlaganja: „Područje Bunjevaca je podijeljeno između Mađarske i novoosnovane Kraljevine Jugoslavije (također zvane Prva Jugoslavija). Dok je Mađarska tijekom raspada Habsburške Monarhije izgubila dvije trećine svoga teritorija, Vojvodina je pripojena Srbiji i tako postala integralnim i sastavnim dijelom Jugoslavije“ (str. 17). Slabo upućen čitatelj pomisliće da su Srbi podijelili s Mađarskom područje Bunjevaca (*njem.* Siedlungsgebiet der Bunjewatzen) kao što su Prusi, Rusi i Austrijanci podijelili Poljsku u drugoj polovici XVIII. stoljeća – iz imperijalističkih tendencija. Čitatelj koji nije ni toliko upućen imat će muke shvatiti u kakvom je odnosu Srbija bila s tzv. Prvom Jugoslavijom. Uostalom, novoosnovana država službeno se nije zvala Kraljevinom Jugoslavijom, nego Kraljevinom Srba, Hrvata i Slovenaca. Dakle, autor je opet vremenskim rečenicama preskočio cijeli niz zbivanja u kojima su Bunjevci bili čimbenikom – i to možda većim nego ikada. On, doduše, zna da se nešto važno dogodilo 25. studenog 1918. u Novom Sadu, ali mjesto da to pošteno prouči on nam je, vodeći se vjerojatno onom izriječkom: „Slika govori tisuću riječi“, samo priložio sliku Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i ostalih Slavena u Banatu, Bačkoj i Baranji održane spomenutog datuma u spomenutom mjestu, na kojoj je „u prvom planu u

sredini“ prepoznao biskupa Ivana Antunovića (sic!). Poražavajuće je da je digitalnu verziju slike prosto preuzeo s Wikipedijine ostave, bez da je pogledao opis ispod nje. A tamo lijepo piše da je tu verziju postavio suradnik *PANONIAN* (Radomir Dražetin⁷), dok je original naslikao između 1922. ili 1923. godine slikar Anastas Bocarić.

Jedino u čemu se ovdje ne vara jest prikaz posljedica koje je razgraničenje imalo na Bunjevce: „Za Bunjevce to je najprije značilo da je povučena razdjelnica između obitelji, a s druge strane podložilo one koji do danas žive na srpskoj strani, od sad pa nadalje ne više neposrednom mađarskom utjecaju, ni kulturološkom ni političkom, kao i pomjerilo situaciju jezičnog kontakta“ (str. 17-18). Opisavši tako usud Bunjevaca prilikom ujedinjenja i razgraničenja, prelazi na njihov život u novom političkom sustavu, koji je, citirajući jednog znanstvenika, nazvao „noćnom morom Mađarske“: „Otkako su Srbi 1919. preuzeli administrativne poslove u Vojvodini, može se promatrati sve veće posrbljenje Bunjevaca. To ima veze s tadanjim obrazovnim sustavom, koji nije nudio prosvjetu o posebnostima etničkih skupina i koji je relativizirao etničke specifičnosti“ (str. 18).

Zaprepašuje me to što autor govori o tendencioznosti obrazovnog sustava Kraljevine SHS, bez da ga prethodno detaljno prouči. Kad već zna srpski, neka najprije pročita radnju Драгице Кољанин *Израђивање идентитета : историја Југославије у уџбеницима за основне школе у Србији 1929-1952* (Нови Сад 2014.), pa onda rasuđuje o obrazovnom sustavu u kome nije stekao svoju naobrazbu. Da stekne pravu predstavu o ovom vremenu nije mu pomogao ni Raič ni Bašić, nego mr. Stevan Mačković, „koji u jednom članku ukratko opisuje njihovu (tj. Bunjevaca) situaciju u Kraljevini Jugoslaviji i pokazuje koju su ulogu dobili u višenacionalnoj državi i kako su permanentno morali birati između Beograda i Zagreba“ (str. 18-19). Dobro primjećuje da je „svaka politička aktivnost bila vođena samo u duhu režima u Beogradu“, što je „automatski značilo da je veza s hrvatstvom kategorički morala biti negirana“ (str. 19).

Poslije tako prikazanih prilika koje su vladale među Bunjercima u međuratnom razdoblju, prelazi na statistiku Subotice, ali ne i Sombora i ostalih mjesta naseljenih Bunjercima. Osim popisa stanovništva Kraljevine SHS odnosno Jugoslavije iz 1921. i 1931. godine navodi i II. svezak sedmog izdanja Mayersovog leksikona (1925.), gdje pod odrednicom Bunyewatzen piše: „Bunjevci (i Šokci) oko 500.000 srpskih stanovnika Bačke i Slavonije, koji su se u XVII. stoljeću doselili iz Hercegovine (kraj oko rijeke Bune) u sad jugoslavensku Južnu Mađarsku“. Prema ovome možemo zaključiti da autor ne ispunjava ni minimalni standard za nastavni predmet povijest, tj. IS 1.1.5: „umije odrediti kojem povijesnom periodu pripadaju važne godine iz prošlosti“.⁸ Jer, da umije, ne bi zbunjivao čitatelje, nego bi po ugledu na svog vjerovjatnog mentora⁹ ovaj podatak smjestio u kontekst XVII. stoljeća. U svakom slučaju,

⁷ Radnik RTV, sin doktora društvenih znanosti i književnika Mladena Dražetina.

⁸ https://ceo.edu.rs/wp-content/uploads/obrazovni_standardi/kraj_obaveznog_obrazovanja/Istorija.pdf (pristupano 12. lipnja 2017.)

⁹ Невенка Башић Палковић, „Буњевци у Бачкој – преглед културне историје“, у: Бачка кроз векове. Слојеви културе Бачке, ур. Миодраг Матицки и Видојко Јовић, Београд 2014, 754.

ovaj je podatak iz leksikona nepouzdan. Ako jugoslavenski znanstvenici nisu znali koliko približno ima Bunjevaca i Šokaca u Jugoslaviji, kako su tek Nijemci iz Weimarske republike opterećeni vlastitim problemima mogli to znati? Podaci kojima su oni raspolagali vjerojatno su bili zastarjeli. Stoga ne čudi što su u citiranoj odrednici prikazani kao „srpski stanovnici“.

Misleći da iza njega stoje pravda i dokazi, autor, tobože začuđen, kritizira drukčije nazore: „Bez obzira na te činjenice, do danas se u Hrvatskoj polazi od toga da se u slučaju Bunjevaca i Šokaca radi o integralnom i sastavnom dijelu vlastite nacije“ (str. 19-20). Predbacuje političkim predstavnicima Hrvata da su „dugo vremena u biti negirali postojanje katoličkih Srba, koji su između ostalog živjeli u okolici Dubrovnika“ (str. 19-20). Ako je do sada bilo dvojbi u svezi s autorovom nepristranošću, one sada potpuno nestaju. Za očekivati je od jednog takvog autora da se obruši na jedan autoritet kakav je Ante Sekulić. Iako mu odaje priznanje na polju proučavanja bunjevačkih starina, predbacuje mu to što „ulazi u one aspekte [sadašnjosti i prošlosti Bunjevaca], koji i danas u Hrvatskoj igraju znatnu ulogu“ (str. 20). Pritom misli na vjeru i jezik.

Ni Drugi svjetski rat ovdje nije detaljno prikazan. Srećom, spomenut je u nekoliko rečenica, tako da autoru nitko ne može predbaciti da nije svjestan toga da je rat imao odraza i na bačke Bunjevce. Iz nekog razloga autor izostavlja spomenuti da su i mađarski okupatori od 1941. do 1944. vodili svoju politiku prema Bunjevcima. Istina, nisu su priređivali smrtonosne racije kao novosadskim Srbima i Židovima, ali ih ipak nisu pošteđjeli neugodnosti. Čak i ahistoričnom Bunjevcu su u negativnom sjećanju ostali nekakvi „Čangoši“ (Čango Mađari). Zločini okupatora autoru nisu bitni. On se osvrće samo na nepravde koje su počinili Tito i komunisti: „Poslije rata počelo je intenzivno hrvaćenje Bunjevaca i Šokaca. Pravno je ovaj potez time legitimiran što su od 1945. godine vođeni kao podgrupa Hrvata, potpuno neovisno o njihovom vlastitom identitetu. Tako se njihova asimilacija u Hrvate podudara s procesom formiranja komunističke države, ali vremenom je i model jugoslavenskog identiteta dobio na značaju“ (str. 20-21). Kao da je zaboravio što je napisao nekoliko pasusa unatrag (da su Bunjevci tijekom XIX. stoljeća dobrovoljno prihvatili hrvatsku svijest), autor nastavlja s kritiziranjem komunističkih vlasti, koje umnogome podsjeća na pisanje *Bunjevačkih novina*: „U svim službenim dokumentima Bunjevci su registrirani kao Hrvati, jer tako se moglo osigurati jačanje konstitutivnog državnog naroda. Imajući u vidu sve to, postaje jasno koliko je asimilacijska politika koju je vodila država mogla pridonijeti tome da se unutar jedne manjine učvrsti jedan nejasan identitetski obrazac. Drugim riječima, ovim potezom nijekana im je kulturna autonomija, koja se stoljećima razvijala“ (str. 21). Uz ovakav bizaran zaključak nedostaje samo prilog u vidu slike dekreta, kojim se tobože niječe postojanje Bunjevaca i Šokaca. Suprotno očekivanju, autor priznaje da komunistički režim i nije bio tako loš: „Usprkos svemu tome, njihovi blagdani i tradicije mogli su ipak biti održavani, kao na primjer *Dužijanca*, jedan stari običaj sličan blagdanu zahvalnosti za ljetinu (*njem.* Erntedankfest) kojim je osiguravana i žetva usjeva“ (str. 21). Još jednom nas iznenađuje svojim prelaskom iz jedne krajnosti u drugu. Mada, kada

bolje razmislim, drukčiji zaključak nije mogao donijeti. Naime, na ovom mjestu poziva se na prof. dr. Branka Ćupurdiju, koji inače važi za nepristranog kada je riječ o proučavanju Dužijance.

Što se više u svom povijesnom prikazu primače sadašnjici, pisac sve manje razmišlja svojom glavom a sve više prihvaća uopćene zaključke dopisnika *Bunjevačkih novina* do te mjere da ih prevodi katkada doslovce. U razdoblje koje je uslijedilo nakon oslobođenja uvodi čitatelja rečenicom preuzetom od Raiča: „U ovom periodu bunjevačka elita, književnost i umjetnost bili su pod jakim hrvatskim utjecajem, čime su ponovo iz Zagreba širene ideologije“. Ovo više liči na opće mjesto (*grč.* τόπος, *lat.* locus communis), nego na utemeljenu činjenicu. Na isti način mogli bismo tvrditi da je u ovom razdoblju hrvatski utjecaj, naprotiv, suzbijan na svakom polju. Časopis namijenjen Bunjevcima i Šokcima u Vojvodini, *Hrvatska riječ*, pokrenut 31. svibnja 1945., ukinut je Odlukom Sreskog odbora SSRNV od 3. kolovoza 1956. godine i to na veoma suptilni način: tako što je prosto preimenovan u *Subotičke novine*. Hrvatsko narodno kazalište, utemeljeno odlukom Predsjedništva Narodne skupštine AP Vojvodine od 19. rujna 1945. godine, trajalo je još kraće. Već siječnja 1951. godine, odlukom vlasti ono je „spojeno“ s Mađarskim narodnim kazalištem (*mađ.* Magyar Népszínházom) u Narodno pozorište-Népszínház, dakle bez hrvatskog imena u službenom nazivu. O tome ovdje nema ni spomena. Uostalom, od pisca koji je bio pod jakim utjecajem koji dolazi iz Bunjevačke matice, Bunjevačkog nacionalnog savita i biblioteke pri Gradskom muzeju Subotica, iluzorno bi bilo očekivati da se prisjeti ovih momenata. Njemu su interesantni samo oni pripadnici „bunjevačke manjine“ koji se nisu htjeli pomiriti s „etničkim niveliranjem“ (*njem.* ethnischen Nivelierung). Za njihovo je postojanje saznao u radovima čija je tema tražiti u popisima „dokaz žilavosti bunjevačkog etničkog identiteta“.

Prenosi nam njihovo negativno iskustvo doživljeno na popisu 1971. godine. Naime, nije im uslišan (?) zahtjev da se uvede „posebna kategorija za iskazivanje bunjevačkog etniciteta“ (*njem.* Deklarierung der bunjewatzischen Ethnizität). Pisac, međutim, kao da samom sebi kontrira: „Iako je ovo odbijeno a Bunjevci i dalje upisivani kao Hrvati, 18.258 osoba opredijelilo se za ovu [bunjevačku] nacionalnost (*njem.* entsprechende Nationalität), od kojih je samo u Općini Subotica živjelo 14.892.“ Ako je zahtjev Bunjevaca protivnih etničkom niveliranju odbijen, odakle onda piscu ove znamenke? Bit će da on miješa pojmove etnicitet i nacionalnost. I tako, bez mnogo razmišljanja, prelazi na sljedeći popis. Navodi da je 1981. godine prvi put postalo službeno moguće (*njem.* erstmalls offiziell möglich) izraziti bunjevački identitet (*njem.* bunjewatzische Identität). Tu je mogućnost iskoristilo 8.895 ljudi.

Do bitne promjene (*njem.* zu grundlegenden Veränderungen) dolazi, nastavlja pisac, 80-ih godina XX. stoljeća. Naime, kako objašnjava, „Slobodan Milošević je imao u planu recentralizaciju države pod srpskim rukovodstvom, radi čega bi mu odgovaralo, ako bi Hrvati vodili manju riječ“ (*njem.* wenn die Kroaten weniger mitzubestimmen gehabt hätten). Tako je 1991. proveden u djelo zahtjev Bunjevaca (*njem.* die Forderung der Bunjewatzen) da se priznaju kao zasebna etnija (*njem.* eigenständige Ethnie). On kao da se čudi reakcijama hrvatske strane, koje ovo tuma-

če kao „Miloševiću etnopolitičku smicalicu“ (*njem.* ethnopolitischer Schachzug Miloševićs). Štoviše, kao da mu je drago što se na taj način „automatski smanjio udio Hrvata u Vojvodini i njihov utjecaj na lokalnu“. Poznato mu je, doduše, da su se „brojni Hrvati dali upisati kao Bunjevci kako bi izbjegli žigosanje“, ali u tome ne vidi tragediju, nego izgleda informaciju koju treba provjeriti. Zato na ovom mjestu rabi konjunktiv da čitatelj slučajno ne pomisli da suosjeća sa sudbinom Hrvata u Vojvodini (*njem.* Gleichzeitig **würden** sich seither aber auch zahlreiche Kroaten als Bunjewatzen registrieren lassen, um einer Stigmatisierung vorzubeugen) (str. 21).

Pisac možda nema sluha za nevolje Hrvata u Vojvodini, ali zato s oduševljenjem prati kulturni i politički razvoj one skupine građana koji se izjašnjavaju Bunjegovcima. Navijački pozdravlja osnivanje Nacionalnog vijeća kojim Hrvatska ne može rukovoditi (*njem.* nicht unmittelbar von Kroatien aus gelenkt) i koje može zastupati „vlastite pozicije“ (*njem.* eigene Positionen vertreten kann). Očito ne razumije da vijeće koje zastupa maleni broj građana ne može imati veliki utjecaj na lokalnu, a prema tome ni vlastite pozicije. Njemu je izgleda najbitnije da su 1991. godine Bunjevci po brojnosti u Subotici bili ispred Hrvata. Nimalo ga ne zabrinjava činjenicu da su ispred istih bili svi ostali: Mađari, Jugoslaveni i Srbi.

Obrazovnom je sustavu (*njem.* Bildungssystem) u poslijeratnoj Jugoslaviji pisac posvetio jednu konfuznu rečenicu: „Pod vladavinom je komunista manje konstruktivna bila koncentracija na etnička i nacionalna pitanja u obrazovnom sustavu, a pojedinih je republikama dano razvijati iznadnacionalnu svijest, što je po državu na kraju bilo katastrofalno“ (*njem.* Unter der Herrschaft der Kommunisten wurden ethnische und nationale Belange weniger konstruktiv im Bildungssystem vermittelt und den einzelnen Republiken wurde es überlassen, ein ubernationales Bewusstsein herauszubilden, was dem Staat letztlich zum Verhängnis wurde). Kakve ovo ima veze s Bunjegovcima? Da bi čitatelj shvatio što je pisac htio reći, mora provjeriti njegov izvornik. Ondje piše: „A common, less constructive concentration on ethnically distinctive national identities emerged in all of the educational systems. In Yugoslavia, the proclaimed goal of establishing a single supranational curriculum was fatefully left to the republics.“¹⁰ Dakle, pisac verbatim prihvaća opće mjesto.

Prikazavši u jednoj rečenici obrazovni sustav u Jugoslaviji pod komunističkim vlastima, pisac ulazi u nepotrebnu digresiju o nekim aspektima građanskog rata u Jugoslaviji: „Prilikom raspada Jugoslavije u pojedinih državama nacionalno-vjerski koncepti igrali su centralnu ulogu glede geopolitičke strategije. S tim je u vezi primjetno da se Hrvatske htjela riješiti prijašnjih struktura i da je tamo nikla nacionalistička misao, slično kao u slučaju Slobodana Miloševića na srpskoj strani. Dovedesetih su godina oba ova elementa služila nacionalističkim strujama za provedbu svojih ciljeva, što je opet dovelo do katastrofe“ (str. 22). Nešto mi govori da je pisac promašio temu.

Poslije kraće digresije o građanskom ratu u Jugoslaviji, pisac u novom pasusu još jednom ističe Miloševiću zaslugu u odhrvaćenju Bunjevaca (*njem.* Dekroati-

¹⁰ J. R. Lampe, *Balkans into Southeastern Europe, 1914-2014. A century of War and Transition*. Second Edition, New York 2014, 181.

sierung der Bunjewatzen), kao da je riječ o podvigu dostojnom hvale i divljenja (str. 22). Naime, u vrijeme Miloševićeve uprave u Subotici niče Bunjevački kulturni centar - jedan značajni kulturni centar (*njem.* ein wichtiges Kulturzentrum). Interesantno je ovo piščevo zapažanje: „Hrvatska pak do danas polazi od toga da je u slučaju ove male manjine riječ o hrvatskom subetnosu (*njem.* ein kroatisches Subethnos), što kao posljedica jugoslavenskoga rata znači da se Bunjevci [u Srbiji – primj. H. V. H.] tretiraju kao hrvatski zemljaci (*njem.* Landsleute), koji imaju pravo na hrvatsko državljanstvo. Bunjevačka je nacija umjetna konstrukcija beogradske politike (*njem.* ein künstliches Konstrukt der Belgrader Politik). To je stajalište, koje se u narednim godinama sve više rabi kao sredstvo pritiska (*njem.* Druckmittel) protiv ovog pučanstva, jer je samoidentifikacija *Bunjevci* korištena u slučaju brojnih osoba kao izgovor da im se uskrati hrvatsko državljanstvo. Ovo pokazuje s kakvom smo paradoksalnom situacijom mi u ovom trenutku suočeni: Oni koji sebe smatraju Bunjevcima ne dobivaju hrvatsku putovnicu, ali su ipak tretirani kao Hrvati. Pritom ova strategija prije podsjeća na metode koje su u totalitarnim državama poznate kao ucjena, mada se za Hrvatsku ni izdaleka ne može u ovom trenutku reći da razvija političke tendencije u tom pravcu“ (str. 23).

Koliko li je samo općih mjesta stalo u ovom kratkom pasusu. Pretpostavimo da je točno ovo što pisac prenosi. Njemu je, dakle, čudno što oni koji se izjašnjavaju kao Bunjevci ne mogu dobiti hrvatsko državljanstvo. Ne pita se nijednom: Što će im hrvatsko državljanstvo, ako kao državljani Srbije ostvaruju sva građanska prava? Očito nije pažljivo čitao svoj izvor Dejana Stjepanovića, koji kaže: „A large number of Bunjevci of either national identification (podcrtao H. V. H.) possess Croatian citizenship though. Most of my interviewees mentioned the practical benefits (podcrtao H. V. H.) Croatian citizenship carries including visa-free travel in the period when Serbian citizens needed visas for most European countries, with the benefits of the EU citizenship as the main reason for the application“.¹¹ Čini se da se piscu ovaj podatak nije uklapao u priču o Bunjevcima kao žrtvama agresivne politike Hrvatske.

Od ostalih karakteristika koje je uočio kod Bunjevaca (ili preciznije, u literaturi koja se bavi njima) pisac ističe njihovo izborno ponašanje (*njem.* Wahlverhalten), „jer se ono jako razlikuje od drugih manjina u Srbiji i karakteristično je po brojnim fluktuacijama“ (str. 23). Nije primijetio ništa vrijedno pozornosti. Brojeći 2002. godine svega 20.012 pripadnika ili 0,27% ukupnog pučanstva Srbije odnosno nešto malo ispod 1% pučanstva AP Vojvodine, Bunjevci nisu mogli imati jako izborno tijelo, a samim tim ni drukčiji odnos prema dominantnim političkim strujama osim lojalnog. Pametnom je i to dosta reći! Međutim, Martin Henzelmann izgleda ima drukčije mišljenje. On jamačno smatra političko ponašanje Bunjevaca i suradnju Bunjevačko-šokačke stranke – „jedina manjinska stranka koja interese manjine nije stavljala na prvo mjesto“ – sa Srpskom radikalnom strankom relevantnim za jezičnu temu, čim prenosi jedan podulji citat Bojana Todosijevića u originalu i njemačkom prijevodu.

¹¹ Dejan Stjepanović, 'Perceived Co-Ethnicity and Kin-State Citizenship in Southeastern Europe, CITSEE Working Paper 2013/26, Edinburgh 2013, 20. http://www.citsee.ed.ac.uk/working_papers/files/CITSEE_WORKING_PAPER_2013-26.pdf (pristupano 13. svibnja 2017.).

Osvrnuvši se na događaje s početka ovoga stoljeća, pisac zaključuje: „S obzirom na sve to, može se reći da Bunjevci do danas žive u državnoj strukturi u kojoj su na dnevnom redu brojni unutardržavni problemi, geopolitičke fluktuacije i nejasnoće oko toga dokle se vlast stvarno prostire (*njem.* über den eigentlichen Herrschaftsbe- reich). Uslijed secesije Crne Gore i gubitka kontrole nad Kosovom spekuliralo se o tomu hoće li se i Vojvodina odcijepiti od Beograda: brojne su se manjine od 80-ih godina nadale da će regija u kojoj je životni standard bio veći nego u ostatku Srbije, dobiti autonomni status. Iz toga se razloga ondje naseljavalo sve više Srba, koji su opet bili među najznačajnijim pristašama ideje Slobodana Miloševića i njegovih vizi- ja o velikosrpskoj državi. Zbog toga je nastao vidljiv jaz između Srba na jednoj strani i brojnih etničkih narodnosnih skupina na drugoj“ (str. 24). Moram priznati da je pisac na dobrom tragu da rasvijetli uzroke demografske promjene u proteklih 30 i više godina. Šteta je, međutim, što se nije time više pozabavio. Ipak su demograf- ski čimbenici više utjecali na kulturni tijek Subotice, nego izborno ponašanje jedne male skupine građana koji se na popisima izjašnjavaju kao Bunjevci. Taman kad sam pomislio da će se pisac uozbiljiti i prijeći na stvar, on se ponovo okomio na one koji ne podržavaju samosvojnost Bunjevaca.

Interesantno je da netko tko je prošao kroz toliko more literature (*njem.* Litera- turrecherchen) nije u knjigama pronašao nijednu temu relevantnu za Bunjevce osim kroatizacije: „Do danas je kroatizacija Bunjevaca važna tema, kako u Srbiji, tako i u Mađarskoj. Dok se u posljednjoj državi, unatoč pojedinim u više navrata iznijetim inicijativama za priznavanje njihove samosvojnosti (*njem.* Eigenständigkeit), gotovo kao u Hrvatskoj, polazi od toga da su Hrvati, u Srbiji ih više ne zavode tako, što međutim dolijeva ulje na vatru (*njem.* Zündstoff) u inače ne naročito dobrim srp- sko-hrvatskim odnosima“ (str. 25). Vidjet ćemo poslije kako pisac zamišlja sanaciju ovoga strašnoga požara. Da stvari u Bunjevaca nisu tako jednostavne kao što piše na papiru, primjećuje naposljetku i sam pisac: „Sve u svemu, može se pretpostaviti da ni unutar skupine nema ujednačene predstave o pripadnosti. Pojedini među njima označuju se na etničkoj i nacionalnoj razini kao Bunjevci, dok se drugi opet deklariraju kao Hrvati, odnosno navode ‘bunjevštinu’ (*njem.* ‘bunjewatzisch’) kao subetnič- ki identitet“ (str. 25). Nažalost, umjesto da, sukladno toj pretpostavci, uzme u obzir i one kojima je bunjevština subetnički identitet, on ih u nastavku u najboljem slučaju ignorira kao da ne postoje izvan literature, odnosno kao da su izmišljeni likovi (da ne kažem čudovišta) iz priča za malu djecu. Izgleda pravim Bunjevcima smatra samo one koji se tako izjašnjavaju u nacionalnom smislu: „Na popisu iz 2011. godine se pokazalo da je broj Bunjevaca u usporedbi s prethodnim popisom blago opao (*njem.* leicht gesunken ist). U cjelokupnoj državi sada još samo 16.706 osoba navodi tu nacionalnu pripadnost, dakle 3.306 manje nego 2002. godine“.

Pisac ili doslovce prenosi zaključke statističara ili ne shvaća da je za skupinu koja broji ionako mali broj pripadnika svaki pad, pa i „blagi“, fatalan. U sljedećoj rečenici on, doduše, priloškim odredbama za vrijeme i količinu i isključnom riječcom – „sada još samo“ (*njem.* jetzt nur noch) – precizira koliko je Bunjevaca ostalo poslije tako blagog pada, ali kao da i dalje ne uviđa kakve posljedice takav negativni trend može

imati u budućnosti. Naime, o broju pripadnika određene nacionalne manjine ovisi koliko će članova imati njeno nacionalno vijeće.¹² Neke statistike pokazuju da se iz Subotice tjedno iseli dvadesetak građana. Glavni su motiv bolji životni uvjeti.¹³ Ako u međuvremenu ne dođe do najavljanog „bit će bolje“, možemo očekivati da će do konca ovog desetljeća skupina građana koji se izjašnjavaju kao Bunjevci brojati ispod 10.000 pripadnika. Odlaze, što je najgore, mladi. O tomu pisac šuti. To je čudno, jer nam u predgovoru kaže da je vršio terenska istraživanja (*njem.* Feldstudien) (str. 10). Ako je pod time mislio na razgovore i intervjue obavljene veljače-ožujka 2015. godine s učiteljicom Marijom Bojanin u Somboru, Antunom Petrovićem u Kulturnom društvu „Bunjevačko kolo“ u Somboru, Ivanom Sedlakom, Mijom Mandićem i Tamarom Babić u Bunjevačkoj matici u Subotici, Suzanom Kujundžić Ostojić (Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine) u Bunjevačkom informativnom centru u Subotici i Nevenkom Bašić Palković (Gradski muzej Subotica) u Subotici (str. 129-130), onda neka zna da to nije ni izdaleka dostatno za stjecanje prave slike o Bunjvcima u Subotici. Trebalo je zaći u manje impresivne dijelove Subotice i prigradska mjesta sa znatnim udjelom Bunjevaca (Tavankut, Bajmak, Žednik, Đurđin itd.), a ne u zagrijanim prostorijama uz šalicu čaja razgovarati o situaciji na terenu. Da pisac stvarno ne shvaća koliko je situacija ozbiljna (da ne kažem depresivna), pokazuju njegove optimistične prognoze glede budućnosti Bunjevaca u Mađarskoj: „Situacija je u Mađarskoj naročito interesantna i u budućnosti bi mogla postati ponovno aktualnom, jer bi priznavanje Bunjevaca kao samostalnog etniciteta imalo značajne konsekvence“ (str. 25). Čak i ako joj se prizna samosvojnost, što pisac toliko priželjkuje, što na političkom i kulturnom planu može postići jedna skupina koja u najboljem slučaju može brojati 1.500 pripadnika?

Posljednji je pasus razmatranog poglavlja najinteresantniji, jer iz njega napokon doznajemo što je, među inim, potaknulo pisca pisati studiju o kulturnoj povijesti i jeziku Bunjevaca: „Pored prijašnjih publikacija na njihovu [bunjevačkom – primj. H. V. H.] govoru (*njem.* in ihrer Sprachform) danas postoje i udžbenici za taj govor. Kontroverzno je to (*njem.* das Brisante daran) da je jedan udžbenik poklonio predsjednik Srbije Tomislav Nikolić, u kome se povrh toga (*njem.* obendrein) rabi ćirilica. U Hrvatskoj to ocjenjuju kao dodatnu uvredu, reagiraju na to s ogorčenjem i vide u ovom postupku nepotrebnu provokaciju (str. 25)“.

Očito pisac voli kontroverzne, odnosno zapaljive teme. Kao da mu sukob među Bunjvcima nije dostatno žestok, on dolijeva ulje na vatru: „Kako zapravo stvari stoje s pismenom kulturom bunjevačkog (*njem.* Schriftkultur des Bunjewatzischen)? Moramo li poći od toga da je to hrvatski ikavski dijalekt s posebnim obilježjima,

¹² Zakon o nacionalnim vijećima nacionalnih manjina, II. Statusna pitanja nacionalnog vijeća, 2 Broj članova nacionalnog vijeća, Članak 9: „U slučaju nacionalne manjine čiji je broj prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva manji od 10.000 osoba, nacionalno vijeće broji 15 članova. U slučaju nacionalne manjine čiji je broj prema rezultatima posljednjeg popisa stanovništva veći od 10.000 ali manji od 20.000 osoba, nacionalno vijeće broji 19 članova.“

¹³ <http://www.politika.rs/sr/clanak/310732/Drustvo/Dvadesetak-Suboticana-nedeljno-iseli-se-iz-ovog-grad> (pristupano 14. svibnja 2017.).

ili ima li i naznaka da se radi o jednom književnom mikrojeziku, koji je nastao iz jednog hrvatskog kontinuuma (*njem.* von einer slavischen Mikroliteratursprache zu sprechen, die aus einem kroatischen Kontinuum entstanden ist)? Ova ću pitanja ispitati kasnije, uzimajući u obzir prije svega teorijsku pozadinu znanosti koja se bavi slavenskim književnim mikrojezicima (*njem.* der slavischen Mikroliteratursprachenforschung) i konkretne pokušaje unapredbe i mogućnosti bunjevačkog u Republici Srbiji“ (str. 25). Toliko se raduje neslozi među Bunjevcima da ne propušta to istaknuti: „Valja spomenuti koliko su tabori zavađeni, na što ukazuje Petar Vuković: I oni Bunjevci, koji objelodanjuju hrvatski (jezični-) identitet, kao i oni, koji se smatraju posebnom skupinom, polažu pretenzije na jezično-kulturno naslijeđe, ali ga drukčije svrstavaju. Hrvatski se karakter njihove narodne kulture ne može previdjeti, stoga se pogledi Bunjevaca koji se ne zalažu za hrvatstvo smatraju idealiziranim. Konačno, obje su se podskupine postavile jedna prema drugoj kao nepopustljivi i neprijateljski oponenti te odbacile svaku komunikaciju međusobom, tako da će u ovoj studiji fokus biti uperen samo na one jezične i kulturne nositelje koji se ne smatraju Hrvatima (podcrtao H. V. H.). Neprijeporno je da se Bunjevci s hrvatskim jezičnim identitetom mogu ubrojiti u hrvatski dijalekatski areal, ali istodobno hrvatska znanost zasad izbjegava reagirati u jezičnom smislu na rascjep koji je Vuković opisao: Osnovne se smjernice istraživanja književnog mikrojezika u načelu ostavljaju po strani, što od samog početka otežava diferencirani pristup raspravi. Čak i najmanja tematizacija pitanja o sociolingvističkim aspektima, njihova utjecaja na jezično planiranje jedne određene skupine unutar Bunjevaca i lingvonim, koji ona sama smatra prikladnim za to, izaziva u Zagrebu nevjericu. Ne izostaju, međutim, oprezni pristupi samokritičkoj obradi jezičnog purizma, kojim su neposredno obuhvaćeni svi Bunjevci u Srbiji. Tako Mislava Bertoša i Anita Skelin Horvat kritiziraju ulogu hrvatskog jezika kao 'medija nacionalne homogenizacije' i prebacuju svojoj državi da se nije oslobodila okova lingvističkog nacionalizma XIX. stoljeća. Radije ističu moderni oblik nacionalističkih ideala, koji su posuđeni iz ranije njemačke ideologije i mota 'krv i tlo'. Upravo se ovo stanovište može sustavno prepoznati kod kritičara razvoja bunjevačkog jezika (*njem.* bunjewatzischen Sprachausbaus). Oni u pokušajima pojedinih bunjevačkih aktivista vide nepotrebne provokacije i reaguju ogorčeno“ (str. 26). Interesantno je da netko tko je pripadnik tako prosperitetne nacije u čijem je stvaranju jezik odigrao ključnu ulogu (braća Grimm) u jeziku vidi nešto loše u okupljanju (homogenizaciji) srodnih skupina oko jednog (standardiziranog) jezika. Možda bi mu više odgovarala situacija, gdje ne postoji jedan standardiziran jezik za Nijemce, ni jedinstvena Njemačka, ni jedinstveno tržište, ni sljedstveno tomu visok životni standard, nego jad i bijeda.

Sve u svemu, i pored sveg truda pisac ne uspijeva ostati dosljedan u odabiru autoriteta, pa tako navodi čas jednu čas drugu stranu, unoseći u ionako konfuzni prikaz još veću konfuziju. Rezultat takvog proučavanja literature može biti samo mozaik mišljenja koji bi se po svojoj neodređenosti mogao poistovjetiti s grafkama Pabla Picassa. Jedino što je ovdje kristalno jasno je da je autor bio pod jakim utjecajem koji dolazi iz Bunjevačke matice, Bunjevačkog nacionalnog savita i biblioteke

pri Gradskom muzeju Subotica. Naime, drukčije se ne može protumačiti zašto toliko inzistira na samo jednom dijelu Bunjevaca, a ostale zanemaruje bilo pod ovim bilo onim izgovorom. Čini se da je nasjeo na priče o nehumanom držanju Hrvata prema Bunjevcima. Da se kretao i u drugim krugovima, shvatio bi da stvari ne stoje tako. Uvidio bi koliko su njegovi mentori nekompetentni, i po stručnim i po moralnim kvalitetama, da se *sine ire et studio* ne bave poviješću i kulturom Bunjevaca i poštedio sebe nepotrebne blamaže. Ako već zna da je bunjevačko pitanje osjetljivo, neka se makar uzdrži od dolijevanja ulja na vatru. Mi smo Bunjevci ionako opterećeni mnogim brigama, a samo nam fali još jedna.

Završeno na dan svetog Antuna 2017. godine

Summary

A postmodernist view of the cultural history of Bunjevci

The work thoroughly and critically evaluates the study of young German slavacist Martin Henzelmann Die Bunjewatzen: Ein kurzer Überblick über eine ethnische Minderheit in Serbien und die Herausbildung ihrer Mikroliteratursprache, published in 2016 in Leipzig. The author tries to point out the fundamental shortcomings, biggest oversights and major mistakes contained in this book, in which, as it may be seen, he unsuccessfully disputes the Bunjevci people's affiliation to the Croatian people.

Keywords: Martin Henzelmann, Bunjevci, Croats